

Venäjän kansalaisuus ja pohjoiskaukasialainen identiteetti

T i i n a S o t k a s i i r a

Samaan tapaan kuin Lontoossa heinäkuussa 2005 tapahtuneiden pommi-iskujen tai USA:n syyskuun 11. päivän iskujen jälkeen, myös Pohjois-Kaukasian levottomuuksiin liittyneet terroristi-iskut ovat Venäjällä nostattaneet keskustelua maan etnisiin vähemmistöihin kuuluvien kansalaisten identifikaatiosta. Vaikka Pohjois-Kaukasia on ollut osa Venäjää jo vuosisatojen ajan, liittyy alueelta kotoisin olevien, erityisesti islaminuskoisten nuorten, identiteetteihin epäilyä ja epävarmuutta (Sotkasiira 2013c, 2009). On kysytty, samaistuvatko Pohjois-Kaukasiassa varttuvat sukupolvet riittävästi Venäjän valtio-oon vai onko heidän etninen ja uskonnollinen identiteettinsä uhka maan yhtenäisyydelle. On myös pelätty, että alueen poliittinen epävakaus, yhdistettynä monien kokemaan taloudelliseen epävarmuuteen, ajaa varsinkin nuoret jäseniksi terroristi-iskuja tekeviin ryhmittymiin (Pohjois-Kaukasian terrorismin syistä ks. Sagramoso 2007).

Sotatoimien ja levottomuuksien sekä erilaisten arjessa vastaantulevien taloudellisten ja poliittisten ongelmien seurauksena sadattuhannet

alueen asukkaat ovat viime vuosikymmenten aikana muuttaneet pois Pohjois-Kaukasiasta (tarkemmin sotien vaikutuksista Vendina, Belozero & Gustafson 2007). Suurin osa heistä on asettunut lähellä oleviin naapuritasavaltoihin, mutta osa on siirtynyt kauemmaksi, kuten Moskovaan, Pietariin sekä muualle Luoteis-Venäjälle (Belozero 2000, Riazantsev 2003). Muuttoliikkeen ja siihen liitettyjen ongelmien vuoksi ”Kaukasian kysymys” on levinnyt Etelä-Venäjältä koko maata koskeväksi ja sekoittunut osaksi maahanmuuttokeskustelua.

Keskustelu Pohjois-Kaukasian ja sen väestön asemasta kiihtyi syksyllä 2004, jolloin ryhmä terroristeja otti Pohjois-Ossetiaan kuuluvassa Beslanin kaupungissa panttivangiksi useita satoja koululaisia, heidän vanhempiaan sekä opettajiaan. Tilanne oli päivien ajan jännittynyt ja media seurasi herkeämättä tapahtumia koululla. Kun Venäjän erikoisjoukot valtasivat koulun, vastaiskussa kuoli terroristien lisäksi noin 400 lasta ja heidän läheistään. Beslanin tapahtumat heijastuivat alueelta kotoisin olevien ihmisten arkeen myös Venäjän suurissa kaupungeissa, Pietari mukaan lukien. Alueelta tulevat ihmiset saivat terroristin leiman huolimatta siitä, oliko heillä henkilökohtaisesti mitään tekemistä Beslanin iskun tai sen tekijöiden kanssa (Granina 2004, Shvedov 2004).

Näistä lähtökohdista käsin päätin haastatella väitöskirjaani varten Luoteis-Venäjällä, Pietarissa ja Petroskoissa asuvia, Pohjois-Kaukasiasta kotoisin olevia nuoria (Sotkasiira 2013a). Tavoitteenani oli ymmärtää heidän etnistä ja kansallista identifikaatiotaan sekä selvittää, millaista heidän arkensa oli tässä ulkoapäin katsottuna ristiriit-

taiselta vaikuttavassa tilanteessa. Tutkimuksen aikana tein 25 haastattelua seitsemäntoista 17–29-vuotiaan Pohjois-Kaukasiasta kotoisin olevan nuoren aikuisen kanssa. Haastattelin kuutta naista ja 11 miestä, jotka olivat kotoisin Dagestanista, Tšetšeniasta ja Pohjois-Ossetiasta ja joiden kansallisuuksia olivat avaari, tšetšeeni, dargiini, kumykki, nogai, ossetti ja tabasarani. Nämä haastattelut muodostavat tätä artikkelia varten analysoimani aineiston ytimen.

Nuorten identiteetin kannalta merkittävää on paitsi se, miten nuoret itse näkevät tilanteensa, myös se, miten ympäröivä yhteiskunta heitä määrittelee. Tästä syystä keräsin analysoitavaksi myös asiakirja- ja media-aineiston, joka koski Venäjän Karjalassa, Kontupohjan kaupungissa elo-syyskuussa 2006 baaritappelusta alkunsa saanutta konfliktia. Baaritappelun aikana Tšetšeniasta kotoisin oleva mies puukotti etniseltä taustaltaan venäläisen miehen, ja vaikka monet pitivät baaritappelua lähinnä rikollisten välienselvittelynä, niin tapahtumien jälkipuinti johti laajoihin mellakoihin ja mediakohuun. Alkuvaiheessa konfliktia selitettiin muun muassa kansalaisten turhautumisella paikallishallinnon tehottomuuteen sekä sosiaalisella ja taloudellisella eriarvoisuudella. Mediamyllerryksen jatkuessa pääasialliseksi syyksi vakiintui kuitenkin ajatus paikallisväestön ja Kaukasiasta kotoisin olevien siirtolaisten tulehtuneista suhteista (Sotkasiira 2013a, 102–106). Kontupohjassa muun muassa järjestettiin mielenosoitus, joissa vaadittiin päättäjiä karkottamaan kaikki Kaukasiasta kotoisin olevat ihmiset. Nämä tapahtumat johtivat etnisiä suhteita määrittelevien alueellisten politiikkojen, eritoten kansallisuuspolitiikkaohjelmien uudelleenarviointiin. (Sotkasiira 2010; 2013a, 99–124.) Nämä ohjelman muodostavat artikkelin aineiston toisen osan.

Tässä artikkelissa tarkastelen jännitettä, joka vallitsee Venäjän kansalaisuuden ja pohjoiskaukasialaisen identiteetin välillä. Lähdän liikkeelle siitä oletuksesta, että joissakin poliittisissa puheenvuoroissa Pohjois-Kaukasia ja sen väestö nähdään erottamattomaksi osaksi Venäjää, mutta toisaalta heitä pidetään Venäjän

”toisina”, kulttuurisesti erilaisina siirtolaisina, joille ei ole sijaa Venäjän Federaatioissa. Artikkelissa selvitän, kuinka tämä ristiriita jäsentää haastattemieni nuorten arkea ja tulee näkyväksi alueelta kotoisin olevien ihmisten elämässä. Alun kansalaisuuden käsitettä koskevien pohdintojen jälkeen, kerron käsitykseni siitä, miten Pohjois-Kaukasiasta kotoisin olevaa väestöä asemottiin Venäjän Karjalassa Kontupohjan mellakoiden jälkeen uudistetuissa kansallisuuspoliittisissa ohjelmissa. Tämän jälkeen arvioin, kuinka Pohjois-Kaukasiasta kotoisin olevat nuoret itse kuvaavat asemaansa Venäjän kansalaisina. Tavoitteeni on tuoda Venäjän kansalaisuutta koskevaan keskusteluun pohjoiskaukasialaisten ja nuorten ääniä, jotka ovat olleet marginaalissa aihetta käsiteltäessä.

Kansalaisuus asemana ja käytäntöinä

Kansalaisuuden tutkimus on vakiintumassa osaksi maahanmuutto-, nuoriso- ja identiteetti-tutkimusta. Perinteisesti tapana on ollut tutkia kansalaisuutta joko asemana tai käytäntöinä. Käytännössä nämä kaksi ulottuvuutta kuitenkin kietoutuvat toisiinsa eikä kansalaisuutta asemana voi mielekkäästi tarkastella ilman sitä tukevia tai kyseenalaistavia käytäntöjä ja päinvastoin (Lister 1997, 36–41). Jussi Ronkaisen (2009, 46) mukaan kansalaisuus asemana tarkoittaa poliittista ja oikeudellista statusta sekä siihen kiinnittyviä oikeuksia ja velvollisuuksia. Käytäntöinä kansalaisuus kiteytyy sosiaaliseen, poliittiseen ja taloudelliseen osallistumiseen, sekä (kansalliseen) identiteettiin ja kulttuuriseen ja psykologiseen kuulumiseen.

Kansalaisuus voidaan siis mieltää identiteetti-nä tai subjektipositiona tietyt kriteerit täyttävälle yksilölle tai ryhmille. Tässä mielessä on tärkeä pohtia, missä määrin yksilöillä ja ryhmillä on mahdollisuus itse määrittää identiteettiään ja missä määrin identifikaatio on reagointia ulkopuolelta tuleviin määrittelyihin. Näitä identifikaation eri puolia ja niiden toteutumista ovat Suomessa pohtineet muun muassa Arja Jo-

kinen, Laura Huttunen ja Anna Kulmala (2004). Heille tärkeä vastapuheen käsite pohjautuu feministisiin keskusteluihin, joissa identifikaatio nähdään vuorovaikutuksena ja neuvotteluna, jossa samanaikaisesti sekä tuotetaan käsityksiä omasta paikasta ja kuulumisesta yhteiskunnassa että otetaan kantaa, jopa kiistetään muiden itseä koskevia näkemyksiä. Identiteettien kieltämiseen tai uudelleen määrittelyyn on aiemmassa tutkimuksessa viitattu muun muassa disidentifikaation käsitteellä (Valentine & Sporton 2009) sekä yksilön tekemänä jaotteluna minän ja ei-minän välillä (McCall 2003).

Pohjois-Kaukasiaa koskevia geopolitiittisiä diskursseja tutkineet Vladimir Kolossov ja Gerard Toal (2007, 221–222) arvioivat, että aluetta koskevassa keskustelussa tietyt teemat toistuvat kerta toisensa jälkeen. Näitä ovat alueen väkivaltaisuuksien syiden pohtiminen, väkivaltaa harjoittavien toimijoiden identifioiminen sekä keskustelu strategioista, joilla väkivaltaan tulisi reagoida. Toisaalta tutkijat väittävät, että keskustelussa tulee esille ristiriitaisia näkemyksiä. Huolimatta siitä, että aluetta pidetään pääasiallisesti Venäjään kuuluvana, suhtautuminen siihen vaihtelee merkittävästi riippuen siitä, puhutaanko niistä Pohjois-Kaukasian tasavalloista, joiden väestö on pääosin venäläistä vai niin sanotuista etnisistä tasavalloista, joiden asukkaat kuuluvat Venäjän etnisiin vähemmistöihin. Kolossov ja Toal selittävät eroa suhtautumisessa sosioekonomisilla seikoilla ja alueen etnisten vähemmistöjen kulttuurisella toiseudella, joka vaikuttaa monien venäläisten asenteisiin.

Esimerkkejä alueen väestön erilaisuutta korostavasta puhutavasta ei ole vaikea löytää. Dmitri M. Rogozin, sosiologi ja Moskovan talouskorkeakoulun dekaani, vieraili Pohjois-Kaukasiassa vuonna 2006. Matkan jälkeen hän kirjoitti artikkelin, jossa kertoi kaltaistensa, ilmeisesti Moskovassa asuvien etnisten venäläisten, olevan tyystin erilaisia kuin Pohjois-Kaukasian asukkaat. Rogozin (2007, 132) tekee näkyväksi oletettua välimatkaa, joka vallitsee venäläisten ja Venäjän eteläisten raja-alueiden asukkaiden välillä:

Jo muutaman Pohjois-Kaukasiassa vietetyn päivän jälkeen ymmärtää, miten eri tavalla siellä asuvat ihmiset näkevät maailman. Vaikka olemmekin saman maan kansalaisia, puhumme samaa kieltä ja kulutamme samanlaisia tavaroita, olemme edelleen täysin erilaisia. Kuvailen muutamia tapauksia, jotka saivat minut kokemaan vierautta (kyse ei ole vierasmaalaisuudesta, vaan vieraudesta – suuresta erosta) verratessani itseäni muihin ympärillä oleviin ihmisiin.

Rogozin ei ole näkemyksineen yksin, vaan pikemminkin käsitys Pohjois-Kaukasian ja sen asukkaiden erilaisuudesta on elänyt Venäjällä vuosisatojen ajan (Jersild 2002, Grant 2005). Eroa ei ole kuitenkaan aina tulkittu negatiivisesti (vrt. orientalismi, Said 1995). Esimerkiksi Mikail Mamedov (2008) on huomionnut, että vuoristoseudun asukkaat ja heidän ”villit” tapansa ovat myös herättäneet kiinnostusta ja innostusta muun muassa alueella eri aikoina taistelleissa venäläisissä sotilaissa. Kuitenkin 1990-luvulla, kun Venäjän hallinto kamppaili maan luhistumista vastaan, Pohjois-Kaukasian itsenäistymispyrkimykset ja niihin liittyneet väkivaltaisuuudet käänsivät venäläisten ajatukset pääosin kielteisiksi. Vuonna 1994 Venäjä aloitti sotatoimet Tšetšeniassa, minkä johdosta Pohjois-Kaukasia on yhä tänäänkin Venäjän turvattominta ja levottominta seutua. Vuonna 2009 presidenttinä toiminut Dmitri Medvedev kuvaili alueen tilannetta Venäjän polttavimmaksi sisäpoliittiseksi ongelmaksi (Medvedev 2009). Toisaalta hänkin on toistuvasti painottanut Pohjois-Kaukasian asemaan nimenomaan osana Venäjän Federaatiota.

Vaihtelevaa suhtautumista Pohjois-Kaukasian on tehty ymmärrettäväksi käyttämällä alueesta käsitettä Venäjän ”sisäinen ulkomaat” (Malashenko 2011a, 2011b). Venäjän poliittinen johto on viime vuosina korostanut Pohjois-Kaukasian ja Venäjän muiden alueiden samankaltaisuutta ja pyrkinyt näin torjumaan niitä, sekä Pohjois-Kaukasian sisällä että sen ulkopuolella esiintyviä, näkemyksiä, joiden mukaan Pohjois-Kaukasian olisi parempi erota

Venäjältä kokonaan (Putin 2011, Medvedev 2010). Ääriesimerkki tästä retoriikasta on venäläismielinen kampanja, jonka tunnettu iskulause ”Jo riittää Kaukasuksen ruokkiminen” esittää venäläisten edut täysin vastakkaisina pohjoiskaukasialaisten eduille (Russkaja Platforma 2011). Pohjois-Kaukasian ja sen asukkaiden asemaa koskevat ristiriitaiset näkemykset luovat tarpeen tarkastella, millaisia asemia alueelta kotoisin olevalle väestölle politiikassa on tarjolla sekä sitä, kuinka kansalaisuus käytäntöinä toteutuu alueelta kotoisin olevien nuorten arjessa.

Kansalaisuus Kontupohjan mellakoiden jälkeisessä Karjalassa

Vaikka Kontupohjan mellakoita selitettiin aluksi monilla eri syillä, keskustelun tuloksena Karjalassa ilmenneitä ongelmia tulkittiin ensisijaisesti kansallisuuspolitiikan epäonnistumisena. Tämä näkökulma tulee esiin esimerkiksi Karjalan päämiehen, Sergei Katanandovin (Katanandov 2006), naisyrittäjille pitämästä puheesta, jossa hän kertoo Kontupohjan opettaneen ihmisille sopeutumisen ja suvaitsemisen merkitystä. Katanandovin mukaan sopeutumista tarvitaan ”pohjoisille maille muuttavilta siirtolaisilta”, kun taas ”kansalaisten tulee suvaita ja elää harmonisesti yhdessä niiden kanssa, jotka jakavat meidän näkemyksemme ja elämäntapamme”.

Näitä kahta käsitettä, suvaitsevaisuutta ja sopeutumista, korostettiin myös Karjalan tasavallan kansallisuuspolitiikassa, jonka tavoitteeksi määritettiin olosuhteet, joissa voidaan turvata Karjalan tasavallan etnispoliittinen ja -sosiaalinen vakaus (Manin 2008, *Regionalnaja* 2007). Lisäksi haluttiin rakentaa olosuhteet suvaitsevalle käytökselle sekä ennaltaehkäistä ääriilikkeiden sekä etnisten ja uskonnollisten konfliktien syntyä. Etnisten ristiriitojen sovitteluun pyrittiin monin eri tavoin, kuten vahvistamalla dialogia viranomaisten sekä uskonnollisten ja etnis-kulttuuristen järjestöjen välillä (Sotkasiira 2010, 2013b).

Etnistä ja kulttuurista monimuotoisuutta kannattavan linjan lisäksi Karjalan tasavallan

hallinto on pyrkinyt vahvistamaan asukkaiden kansalaisidentiteettiä. Kontupohjan mellakoiden jälkeen myös useat tutkijat kannattivat tätä ajatusta, jonka taustalla vaikutti näkemys, jonka mukaan Venäjän kansallisen idean perustana tulisi olla kulttuurinen moninaisuus ja pluralismi, mutta siten, että nämä ovat alisteisia jaetulle kansalliselle identiteetille (ks. esim. Tishkov 1997, 276). Kontupohjan mellakoiden jälkeen Venäjän kansallisuuspolitiikkaa tiukasti arvostelleen tutkija Sergei Markedonovin mukaan henkilökohtaiset, paikalliset ja kansalliset identiteetit on helppo yhdistää:

Venäjänmaalainen¹ kansalaisidentiteetti ei ole ristiriidassa sen kanssa, että yksilöt haluavat kuulua myös johonkin muihin yhteisöihin tai haluavat jonkin muun alueelliseen, sukulaisuuteen perustuvan, sosiaalisen tai muun identiteetin tai että heillä on tarve jakaa joitakin yhteisiä kulttuuripiirteitä, yhteisen kielen, asuinpaikan ja niin edelleen. Nämä eivät ole ensisijaisia, ja siksi henkilökohtaiset (paikalliset) identiteetit eivät estä yksilöä pitämästä Moskovaa pääkaupunkinaan tai trikoloria lippunaan. Se ei myöskään estä heitä asumasta yhdessä samassa maassa. (Markedonov 2006, 11.)

Samassa hengessä Karjalan hallinto suhtautui lähtökohtaisen myönteisesti sekä monikulttuurisuuteen että kansalaisuuden ja patriotismin korostamiseen. Hallinto ilmaisi tahtonsa tukea tiettyjä etniskansallisia toimijoita ja ohjata niille taloudellisia resursseja (*Regionalnaja* 2007). Toisaalta haluttiin panostaa venäjänmaalaiseen kansalliseen identiteettiin lisäämällä patrioottista kasvatusta (*Ob osnovykh* 2007).

Kansalaisidentiteetin ajatusta perusteltiin Karjalassa kansalais sopimuksella (ven: *graždanskii dogovor*), jonka hallinto on jossain mielessä solminut kansalaisten kanssa. Ideana oli, että sopimuksessa hallinto sitoutui tyydyttämään Karjalan tasavallassa asuvien kansalaisten etnisiä, poliittisia, sosiaalisia, henkisiä ja koulutuksellisia tarpeita, mistä vastineeksi kansalaisten odotettiin jakavan hallinnon tavoitteet, joista merkittävin oli pyrkimys kansalliseen yh-

tenäisyyteen ja harmoniaan (ven: *graždanskoje soglasije*) (Ob osnovnyh 2007).

Kansalaisvastuuta (ven: *graždanskaja otvestvennost*) korostava näkemys taas perustui sille ajatukselle, että Kontupohjan mellakat eivät olleet suunnatut vain paikallisyhteisöä, vaan koko sivistynyttä yhteiskuntaa vastaan. Sekä sopeutumattomat maahanmuuttajat että suvaitsemattomat paikalliset nähtiin uhkana yhteiskuntajärjestykselle eli valtiolle ja sen lainkuuliaisille kansalaisille. Konfliktista syytettiin siirtolaisia, jotka käyttäytyivät röyhkeästi paikallisväestöä kohtaan (Tsyganov 2006). Toisaalta syytä nähtiin olevan niissäkin paikallisissa, jotka käyttivät väkivaltaa saadakseen omat arvonsa ja uskomuksensa läpi. Tässä yhteydessä ”paikallisuutta” ei niinkään määritetty etnisyyden kautta yhteisönä, vaan paikallisyhteisön ajateltiin muodostuvan niistä, jotka ovat omaksuneet sivistyneet, rauhanomaiset käytöstavat.

Pohjois-Kaukasiasta kotoisin olevien siirtolaisten näkökulmasta nämä tavat määrittää kunnollisia kansalaisia tuottavat samanaikaisesti sekä kuulumista että ulossulkemista. He kuuluvat mukaan silloin, kun puhutaan laveasti Venäjän kansalaisista. Joissakin poliittisissa asiakirjoissa yhteisöllisyyttä rakennettiin niin, että jäsenyys ei riippunut kansallisuudesta eikä välttämättä edes kansalaisuudesta, vaan siitä, kuinka henkilö käyttäytyy suhteessa valtioon ja sen kansalaiseen (*Strategija* 2007). Toisaalta useimmiten kansallisuuspolitiikan lähtökohdaksi esitettiin kulttuurierot ja niiden aiheuttamien ongelmien hallinta, mikä puolestaan haastoi lähtökohtaisesti kaikille etnisille ryhmille avointa Venäjän Federaation kansalaisuuden ideaa. Kontupohjan mellakoita seuranneessa julkisessa keskustelussa oli tyyppillistä liittää yhteen sivistyneisyys, paikallisuus ja pohjoiset tavat. Pohjois-Kaukasiasta tulevista ”eteläisistä” siirtolaisista taas puhuttiin suhteessa kulttuurieroihin. Se, että monilla näillä ihmisillä oli Venäjän kansalaisuus, jäi vähemmälle huomiolle.

Pohjoiskaukasialaiset ovat Venäjän kansalaisia ja heillä on siksi muista siirtolaisista poikkeava erityissuhde Venäjän valtioon. Kuitenkin

silloin, kun heidät samastetaan kaukasialaisiin ja keskiaasialaisiin siirtolaisiin, heidät suljetaan ulos tietyistä poliittisista asemista. Karjalassa esimerkiksi talouspolitiikan tavoitteet määritettiin kansalaisten näkökulmasta, kun taas siirtolaiset nähtiin ensisijaisesti resurssiksi, jota hyvän politiikan avulla oli mahdollista hyödyntää. Tällöin pohjoiskaukasialaisten, muiden ”tulijoiden” tapaan, ymmärretään vain vierailevan Luoteis-Venäjällä. He eivät ole niitä, joiden odotetaan suvaitsevan vastatulleita, vaan vieraita, joiden tehtävänä on integroitua ja omaksua hyväksi havaitut, paikalliset tavat (suvaittavan välisestä suhteesta ks. Essed 2009, 140). Vieraina he ovat aina riippuvaisia isäntien vieraanvaraisuudesta.

Nuorten pohjoiskaukasialaisten käsitys kansalaisuudesta

Haastattelemani nuoret olivat yhtä mieltä siitä, että venäjänmaalaisen asema kuuluu heille, koska he ovat syntyneet Venäjällä ja asuvat edelleen maassa. Nuorten mielestä tämä side synnyttää oikeuden juridiseen kansalaisuuteen ja kansalaisoikeuksien toteutumiseen vastaavalla tavalla kuin muillakin Venäjän kansalaisilla. Itselleen kuuluvia kansalaisoikeuksia nuoret perustelivat myös heidän ja muiden Venäjän kansalaisten välillä olevilla samankaltaisuuksilla, joihin nuoret lukevat kuuluviksi muun muassa venäjän kielen taidon ja venäläisten, osin neuvostoajalta peräisin olevien, perinteiden tuntemuksen.

Nuorten mielestä Pohjois-Kaukasia on osa venäläistä kulttuuripiiriä ja mediatilaa, vaikkakaan venäläisyys ei ole ollut ainoa kulttuurinen piirre, joka heidän mukaansa vaikuttaa Kaukasiassa. Kuitenkin esimerkiksi Venäjän television näkyminen Pohjois-Kaukasiassa katsottiin merkiksi yhteenkuuluvuudesta. ”Tiedäthän, Tiina, että vaikka asummekin Dagestanissa, niin tunnemme hyvin Venäjän kulttuurin ja perinteet ja sen, mitä tapahtuu Moskovassa tai Pietarissa. Ei siinä ole meille mitään uutta”, tähdensi yksi haastateltava tilanteessa, jossa hän katsoi minun aliarvioivan hänen tuntemustaan pietarilaisesta

paikalliskulttuurista. Tällä tavalla hän nähdäkseen otti kantaa myös oletukseen kaukasialaisten sivistymättömyydestä suhteessa venäläisyyteen ja paikallisiin asukkaisiin.

Venäjän kansalaisuus oli haastatelluille nuorille tärkeä myös siksi, että se mahdollisti kokonaisvaltaisemman jäsenyyden yhteiskunnassa kuin kulttuurista yhteenkuuluvuutta korostava jäsenyys. Kansalaisidentiteetti katsoitiin vakaammaksi ja kestävämmäksi, koska sitä pidettiin lain takaamana oikeutena. Venäjän perustuslain näkökulmasta määritetty valtiokansalaisuus pitää sisällään ajatuksen monikansallisesta Venäjästä ja tarjoaa Pohjois-Kaukasiasta kotoisin oleville nuorille vahvemman oikeuden yhteiskunnalliseen osallisuuteen ja heidän olemassaolonsa tunnustamiseen kuin identiteetit, jotka perustuvat kulttuuriseen erotteluun ”meidän” ja ”muiden” välillä. Se myös antoi nuorille mahdollisuuden erottautua Etelä-Kaukasiasta, kuten Azerbaidžanista, Georgiasta tai Armeniasta, tulevista siirtolaisista. Nuoret myös vieroksuivat nimitystä *litso kavkazskoi natsionalnosti* (suom: kaukasialaiseen kansallisuuteen kuuluva henkilö), jota pidettiin halventavana ja heidän asemaansa vääristelevänä. Tätä selitti osaltaan se, että joillakin haastateltavilla oli itsellään varsin stereotyyppisiä käsityksiä muista kaukasialaisista siirtolaisista, vaikka he yrittivät ilmaista niitä varovasti ja leimaamista vältellen:

Sivistyneitä azerbaidžanilaisia on nimenomaan Azerbaidžanissa ja tänne tulevat ne, jotka, etupäässä, iso osa... En tietenkään puhu kaikista, koska suuri osa on töissä ja opiskelee, mutta ne, jotka tulevat töihin torille. On niitä, jotka käyttäytyvät normaalisti, mutta suuri osa niistä, jotka ovat torilla... Heillä on sellainen käsitys, että venäläiset tytöt ovat helposti saatavilla, kevytkenkäisiä. (...) Onhan heidän joukossaan normaaleja, mutta heitä on prosentin verran. Loput ovat – he eivät ole kovinkaan kunniallisia. Ja venäläisten mielestä – heille on aivan sama, kuka on venäläinen ja kuka georgialainen – kaikki ovat yhtä ja samaa. (Nainen 19 v.)

Tutkittaville idea universaalista valtiokansalaisuudesta, joka ei ota kantaa henkilön etniseen tai kansalliseen kuulumiseen, on ehdottoman tärkeä. Kuten seuraavasta lainauksesta käy ilmi, haastateltavat kannattavat mallia, jossa jokainen, jolla on juridinen oikeus kansalaisuuteen, saa täydet kansalaisoikeudet ja tulee yhdenvertaisesti kohdelluksi sekä valtion että venäläisen yhteiskunnan taholta:

Rehellisesti sanottuna, pelisäännöt, jos kerran ollaan saman maan kansalaisia, niin pelisääntöjen pitää olla kaikille samat. Ainakin minun mielestäni. Lain tulee olla sama kaikille. Tiedän monia, jotka vastustavat kaukasialaisia maahanmuuttajia, jotka tulevat Georgiasta, Azerbaidžanista ja Armeniasta. Uskon, että jos Venäjällä noudatettaisiin lakia, niin meillä ei olisi näitä ongelmia. Nyt tänne voi tulla, ostaa itselleen kansalaisuuden ja jatkaa elämistä. Olemme itse luoneet nämä olosuhteet, mutta tähän pitäisi puuttua ja asiat ratkaista eri tavalla. Sääntöjen tulisi olla kaikille samat. (Mies 25 v.)

Nuorten mukaan oikeuksien toteutuminen on kuitenkin epävarmaa, ja he ovat kokeneet monia tähän liittyviä ongelmia. Jotkut ongelmista liittyvät arkiseen vuorovaikutukseen ja toiset taas kohtaamisiin viranomaisten kanssa. Nuorten kertomuksista selviää, että ympäröivä yhteiskunta ei sellaisenaan hyväksy pohjoiskaukasialaisia Venäjän kansalaisiksi. Pikemminkin monet kokevat, että heidän asemansa kansalaisina kiistetään eri tilanteissa. Kuten seuraavat haastateltavat toteavat:

Tietenkään en ole iloinen siitä, millaisia asenteita heillä on meitä kohtaan. Siis meitä, jotka emme ole venäläisiä, vaan tulemme Dagestanista, Tšetšeniasta, Karatšai-Tšerkessiasta, Kabardi-Balkariasta. Asumme Venäjällä, olemme venäjänmaalaisia, meillä on Venäjän kansalaisuus. Täällä on myös paljon ihmisiä Azerbaidžanista, uzbekkeja ja tadjikkeja. He ovat ulkomaalaisia. He työskentelevät esimerkiksi rakennustyömailla ilman *propiskaa*, ilman mitään. Meidät, Venäjän kansalaiset, sekoitetaan heihin. He ajattelevat, että

olemme kaikki yhtä ja samaa. (Mies 20 v.)

Joskus tapahtuu niin, että joku meikäläinen tulee tänne (...) ihmiset tulevat tänne ja loukkaavat jotakuta, lyövät tai sekaantuvat huonoihin asioihin. Tällaisessa tilanteessa pitää kutsua poliisi paikalle. Ei niin, että tarkastetaan kaikki kaukasialaiset ja kysytään heidän papereitaan. Jos ihmisillä on kerran sama kansalaisuus, niin heidän välilleen ei pitäisi tehdä mitään raja-aitoja. (Mies 25 v.)

Tutkijat ovat raportoineet vastaavista kokemuksista maahanmuuttajanuorten kohdalla eri puolilta Eurooppaa. Esimerkiksi Suomessa yleinen oletus kansalaisuudesta ehtona sosiaalisten ja taloudellisten oikeuksien toteutumiseksi ei välttämättä päde maahanmuuttajanuorten arjessa (Harinen et al. 2005, 291). Gill Valentine ja Deborah Sporton (2005, 738) ovat puolestaan Iso-Britanniassa haastatelleet Somaliasta tulleita pakolaisia ja turvapaikanhakijoita, joiden mielestä heidän ihonvärisensä ja se, että heidät identifioidaan ”mustiksi”, kyseenalaistavat heidän asemaansa englantilaisina ja britteinä. Vastaavalla tavalla Venäjällä haastattelemani Pohjois-Kaukasiasta kotoisin olevat nuoret väittävät, että heidän etninen taustansa ja siihen liittyvät ennakkoluulot ovat syynä sille, että he eivät voi täysin tuntea itseään Venäjän kansalaiseksi. Haastateltavien mielestä arjessa ihmiset jättävät heidän kansalaisuutensa huomioimatta ja kohtelevat heitä ihon tai hiusten värin pohjalta tehdyn oletuksen mukaisesti samaistaen heidät ”mustiin” siirtolaisiin.

Erään esimerkin tällaisesta suhtautumisesta kertoi nuori mies, joka oli hakenut Pietariin opiskelemaan:

Siellä paikalla oli yksi ihminen, opettaja. Hän katsahti passiini, minkä jälkeen häntä ei enää kiinnostanut, mitä olin kirjoittanut tai kuinka olin vastannut. Hän katsoi passiani ja kysyi, olenko Dagestanista. Vastasin kyllä. Minulla ei ollut kokemusta tällaisesta enkä tiennyt tämmöisestä, minkä vuoksi en osannut väittää hänelle vastaan. Hän otti vastauspaperini, repi sen ja sanoi, etten päässyt läpi. Se oli vaikea tilanne. Ajattelin ensin, että vika

oli minussa, mutta sitten ymmärsin. Tiedäthän, että dagestanilaisilla on ajatus koston. Päätin, että näytän tälle ihmiselle, että olen parempi. Vuoden päästä pääsin sisään tuohon yliopistoon. Tiedän tämän henkilön nyt ja kun hän katsoo minua, niin häntä pelottaa. Näytin hänelle, että voin selvittää opinnostani. Ensimmäisenä ja toisena vuonna sain erinomaisia arvosanoja. Todistin hänelle, että eivät kaikki dagestanilaiset ole pahoja, tai tyhmiä, vaikka he ajattelevatkin niin. Voimme olla aivan tavallisia ihmisiä. (Mies 20 v.)

Tämä pääsykokeessa tapahtunut syrjintäkokemus ei ollut yksittäistapausta, vaan kaikki haastateltavat kertoivat tilanteista, joissa heihin tai heidän ystäviinsä oli suhtauduttu tavallisuudesta poikkeavalla tavalla heidän etnisen taustansa vuoksi. Suurin osa kertomuksista koski tapaamisia poliisien kanssa, mutta rasistiset kohtaamiset koulussa, työpaikoilla, kadulla ja eri liikennevälineissä olivat myös yleisiä. Haastateltavien mukaan opettajat, työnantajat ja muut ihmiset kertoivat ennakkoluuloistaan katseillaan, vitseilläään tai halventavilla kommentaillaan, jotka kaikki ovat tyypillisiä arkipäivän rasmin muotoja.

Nuorille tällaiset kokemukset tarjoavat materiaalia humoristisiin ja sarkastisiin anekdootteihin, kuten tarinaan siitä, kuinka eräs haastateltava matkatessaan kotiinsa Tšetšeniaan sai matkapuhelimeensa tekstiviestin, jossa hänen kerrottiin poistuneen Venäjän Federaatiosta. Yleisemmin kuitenkin nuoret pitivät kansalaisuuden kyseenalaistamista nöyryyttävänä:

Siihen aikaan olin hyvin ruskettunut. Nyt minulla ei ole rusketusta, mutta silloin kun olin hyvin ruskettunut, niin poliisin oli helppo pysäyttää minut ja laittaa telkien taakse (...) Joko maksoin sakon tai teimme diilin, annoin heille rahaa, oli se vaikeaa. Miliisien joukossa on hyväiäkin ihmisiä, joiden kanssa on mahdollista sopia asioista. Joskus ne päästivät minut menemään ilman seurauksia. Joskus oli vaikeampaa, ihmiset toimivat kuin eläimet. Nauttivat siitä, että saavat vahingoittaa ja hallita muita. (...) Ne pistivät minut häkkiin ja

nauttivat, kun saivat katsella minua telkien takana. (Mies 20 v.)

Ghassan Hage (2010, 122) kutsuu tällaisia kokemuksia rasistiseksi misinterPELLaatioksi. Tällä hän tarkoittaa tilanteita, joissa henkilöltä kielletään se subjektiasema, jonka hän katsoo itselleen kuuluvan. Hagen mukaan tämä voi olla raskas ja traumaattinen kokemus, koska se vaikuttaa vahvasti minäkuvaan ja käsitykseen itsestä ja omasta paikasta yhteiskunnassa. Philomena Essed (2009, 134) puolestaan rinnastaa kuvantunkaltaiset tilanteet sosiaalisen sopimuksen purkamisesta aiheutuvaan nöyryytykseen, jossa nöyryyttäjä asettaa kyseenalaiseksi toisen osapuolen kunnian ja ihmisarvon.

Kansalaisuus arjen ja ihanteiden ristipaineessa

Samaan aikaan, kun Pohjois-Kaukasiasta tulevat nuoret puolustavat oikeuttaan Venäjän kansalaisuuteen, he myöntävät olevansa asian suhteen alakynnessä. Heidän mielestään periaatteena toimiva universaali valtiokansalaisuus ei käytännössä toteudu Venäjällä, koska olemassa oleva jako venäläisiin ja ei-venäläisiin on läsnä monissa arkipäivän tilanteissa (ks. myös Karpenko 2004). Tämä kategorisointi on usein rodullistettu eli käsitettä ei-venäläinen käytetään merkitsemään niin sanottuja mustia, Kaukasian ja Keski-Aasian kansallisuuksia.

Haastateltavien mielestä vaaleat venäläiset ovat etuoikeutetussa asemassa, kun taas ei-venäläisiä pidetään toisen luokan kansalaisina. Nuorten mielestä tämä tarkoittaa sitä, että heidän on muita vaikeampi osallistua yhteiskuntaan esimerkiksi politiikkaan. Toisaalta nuoret ottavat esille, että Venäjän kansalaisten mahdollisuudet vaikuttaa yhteiskuntaan ovat rajalliset kansalaisuudesta ja etnisyydestä riippumatta. He ajattelevat, että Venäjällä politiikkaa toteutetaan ylhäältä alaspäin ja että ylipäätään tavallisilla kansalaisilla ei ole juurikaan vaikutusta politiikkaan tai yhteiskunnallisen muutoksen suuntaan:

Tiedätkö, että en yrittäisi muuttaa täällä mitään, koska ymmärrän... Kun arvioin omia voimiani muuttaa jotain (...) Venäjällä yksittäisen kansalaisen elämä ei paljoa paina. Tämä on totuus (...) Asiat muuttuvat vain ylhäältä käsin. Tämä nykyinen politiikka ei muuta mitään, koska kaikki johdetaan Moskovasta. Pietarillakaan ei ole merkitystä. Moskovasta johdettu politiikka on vahingollista Venäjälle. Tiedäthän, että ihminen puolustaa itseään, jos häntä lyödään. Hän puristaa käteensä nyrkkiin. Sama tapahtuu täällä Venäjällä. Venäjä sulkee itsensä muurin taakse ja sen hallinto vahvistuu. Lännessä ihmiset puhuvat liikaa ja liian lujalla äänellä. Ja sitten se, mitä täällä tapahtuu sisäisesti, kuten se, miten poliisi kohtelee minua, niitä, jotka tulevat Dagestanista. (Mies 20 v.)

Tutkimukseen osallistuvat nuoret kuitenkin arvostavat kansalaisuuttaan. Se on etuoikeutettu asema verrattuna moniin muihin tarjolla oleviin asemiin, joita ovat esimerkiksi maahanmuuttaja, siirtolainen ja erilaiset stereotyyppiset rotukategoriat. Toisaalta kansalaisuus näyttäytyy heille hierarkkisenä ja epätasa-arvoisena asemana suhteessa paikallisiin ja etnisyydeltään venäläisiin Venäjän kansalaisiin. Nuoret pohtivat ääneen, liittyvätkö nämä eriarvoisuuden kokemukset heidän etniseen taustaansa vai siihen, että ylipäätään kansalaisten oikeusturva ei Venäjällä ole kyllin vahva.

Haastateltavien puheenvuoroista käy ilmi, että identifikaatiossa on kysymys paljosta muustakin kuin itsen puhumisesta sisään joihinkin subjektipositiioihin. Heidän identiteetti-puheensa koostui, paitsi samankaltaisuuden ja yhteenkuuluvuuden ilmaisuista, myös tietynlaisesta vastapuheesta, jossa nuoret kyseenalaistivat heille Venäjän valtajulkisuudessa tarjottuja subjektipositiioita. Tyypillisesti nuoret ensin ilmaisivat kuuluvansa Venäjälle, mutta jo seuraavassa hetkessä he toivat esille kokemuksia, jotka kertoivat identifikaatioon liittyvistä ristiriidoista.

Tämä kertoo siitä, että kansalaisuus Venäjällä ei tyhjene muodollisiin oikeuksiin vaan, että niiden lisäksi on tarkasteltava arkisia käytäntöjä, jotka joko tukevat tai heikentävät kokemusta

kansalaisuudesta, sekä sitä, kuinka muodolliset oikeudet eroavat yksilöiden ja ihmisryhmien tosiasiallisista oikeuksista. Toisaalta nuorten kokemukset kiistävät sen, että venäjänmaalainen kansalaisidentiteetti ei olisi ristiriidassa muiden, kulttuuristen ja etnisten identiteettien kanssa niin kauan kuin yksilö kuitenkin asettaa valtiokansalaisen identiteetin muiden identiteettien edelle. Pohjoiskaukasialaisten tapauksessa identifikaation kohde ei ole vapaasti valittavissa, vaan valtio ja toiset kansalaiset säännönmukaisesti pyrkivät määrittämään sitä heidän puolestaan.

Ongelmana on, että vaikka valtiokansalaisen identiteetti on sekä nuorten että kansallisuuspoliittisten ohjelmien ytimessä, niin identiteetin merkitystä tulkitaan eri tavalla. Siinä missä poliittisissa ohjelmissa identiteetti samaistetaan yhteisesti jaettuihin arvoihin ja lojaalisuuteen valtiota kohtaan, nuorten puheessa korostuvat kansalaisoikeudet ja huoli oikeuksien toteutu-

misesta käytännön tasolla.

Virallinen kansallisuuspolitiikka Venäjällä ei ole rasistista siinä mielessä, että se olisi tietoisesti piittaamatonta vähemmistökansallisuuksista ja vähemmistöjen oikeuksista tai että se sisältäisi avointa syrjintää vähemmistöjä kohtaan. Pohjois-Kaukasiasta tulevien nuorten kannalta ongelmalliseksi voi kuitenkin muodostua se, että politiikassa annetaan ymmärtää, että kansalaisuus olisi kaikkia yhdistävä asema, vaikka käytännössä kansalaisoikeudet toteutuvat heidän kohdallaan rajallisesti. Lupausta kuulumisesta kansalliseen yhteisöön on turha, turhauttava ja sitä kautta jopa vahingollinen, jos lainsäädäntö ja sen toteutuksesta vastaavat tahot eivät sitoudu syrjimättömyyteen ja siihen, että lain takaamat oikeudet, kuten oikeus valita oma asuinpaikka, oikeus kouluttautua ja etsiä töitä sekä tuntee olevansa valtion suojeluksessa, ovat samalla tavalla kaikkien kansalaisten ulottuvilla.

Viite

1 Käsitettä ”venäjänmaalainen” käytetään viittamaan kaikkiin Venäjän Federaation kansalaisiin etnisyydestä riippumatta.

Lähteet

Belozеров, Vitali (2000) *Etnodemografitseskije protsessy na Severnom Kavkaze*. Stavropol: Stavropol State University Press.

Essed, Philomena (2009), Intolerable Humiliations. Racism Postcolonialism Europe. – *Postcolonialism across the Disciplines*. Ed. Graham Huggan & Ian Law: Liverpool University Press, 131–147.

Granina, Natalja (2004), ”Pojavitsja v hidž v Moskve

– vse ravno tšto vyiti na ulitsu goloi...” – *Izvestija*. <http://izvestia.ru/news/294615>

Grant, Bruce (2005), The Good Russian Prisoner: Naturalizing Violence in the Caucasus Mountains. – *Cultural anthropology* 20:1, 39–67.

Hage, Ghassan (2010), The Affective Politics of Racial Mis-interpellation. – *Theory, Culture & Society* 7–8, 112–129.

Harinen, Päivi, Suurpää, Leena, Hoikkala, Tommi,

- Hautaniemi, Petri, Perho, Sini, Keskiälo, Anne-Mari, Kuure, Tapio & Kunnappu, Krista (2005), Membership Contests: Encountering Immigrant Youth in Finland. – *Journal of Youth Studies* 8:3, 281–296.
- Jersild, Austin (2002), *Orientalism and Empire: North Caucasus Mountain Peoples and the Georgian Frontier, 1845–1917*. Montreal and Kingston: McGill-Queen's University Press.
- Jokinen, Arja, Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (2004), Johdanto: neuvottelu marginaalisen kulttuurisesta paikasta. – *Puhua vastaan ja vaieta*. Toim. Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala. Helsinki: Gaudeamus, 9–19.
- Karpenko, Oksana (2004), Kak i tšemu ugrožajut migranty? Jazykovyje igry v "gostei s juga" i ih posledstvija. – *Migratsija i natsionalnoje gosudarstvo*. Red. Tatjana Baraulina & Oksana Karpenko. St Petersburg: CISR, 62–84.
- Katanandov, Sergei (2006), Utšženskogo foruma v Kondopoge obsudjat puti konsolidatsii obštšestva, vlasti i biznesa. http://gov.karelia.ru/News/2006/09/0914_04.html
- Kolossov, Vladimir & Toal, Gerard (2007), An Empire's Fraying Edge? The North Caucasus Instability in Contemporary Russian Geopolitical Culture. – *Eurasian Geography and Economics* 2, 202–225.
- Lister, Ruth (1997), *Citizenship: Feminist Perspectives*. MacMillan Press: London.
- Malashenko, Alexey (2011a), Master Class (Transcription extracts) Will Russia become a Muslim Society? www.iceur-vienna.at/pdf/MC_Malashenko_Transcript.pdf
- Malashenko, Alexey (2011b), The North Caucasus: Russia's Internal Abroad?. – Carnegie Moscow Center. Briefing 13:3. carnegieendowment.org/files/Malashenko-Briefing_November2011_ENG_web.pdf
- Mamedov, Mikail (2008), "Going Native" in the Caucasus: Problems of Russian Identity, 1801–64. – *The Russian Review* 67:2, 275–295.
- Manin, Andrei (2008), Rol i mesto sotsialno-kulturnoi adaptatsii migrantov v garmonizatsii mežnatsionalnyh otnošenii. – *Materials of International Round Table "Migration processes in the Republic of Karelia: current situation and tendency"*, 4–6.
- Markedonov, Sergei (2006), Kondopoga: Sistemnyi krizis rossiiskoi natsionalnoi politiki. – *Etničeskaja situatsija i konflikti v gosudarstvah SNG i Baltii*. Red. Valeri Tiškov & Elena Filipova, Moskva: UOP IEA RAN, 7–12. eawarn.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=24&Itemid=44
- McCall, George (2003), The Me and the Not-Me: Positive and Negative Poles of Identity. – *Advances in Identity Theory and Research*. Ed. Peter J. Burke et al. New York: Plenum, 11–25.
- Medvedev, Dmitri (2010) Speech at Meeting with Leaders of Republics within North Caucasus Federal District. 14.2010. archive.kremlin.ru/eng/text/speeches/2010/04/01/_type_225081.shtml
- Medvedev, Dmitri (2009), Presidential Address to the Federal Assembly of the Russian Federation. 12.11.2009. archive.kremlin.ru/eng/speeches/2009/11/12/1321_type70029type82912_222702.shtml
- Ob osnovnyh (2007), Ob osnovnyh napravlenijah realizatsii gosudarstvennoi politiki v sfere natsionalnogo razvitija, mežnatsionalnyh otnošenii i vzaimodejstvija s religioznymi obedinenijami na territorii Respubliki Karelija do 2020 goda. www.gov.karelia.ru/gov/Legislation/lawbase.html?lid=1571.
- Putin, Vladimir (2011), During a visit to the Chechen republic, Prime Minister Vladimir Putin holds a meeting of the government commission on the socio-economic development of the North Caucasus Federal District in Gudermes. <http://government.ru/eng/docs/17444/>
- Regionalnaja (2007), Regionalnaja tselevaja programma Garmonisatsija natsionalnyh i konfessionalnyh otnošenii, formirovanie graždanskogo soglasija v Respublike Karelija na 2007–2011 gody. www.gov.karelia.ru/gov/Legislation/lawbase.html?lid=311
- Riazantsev, Sergei (2003), The Demographic Situation in the North Caucasus. – *Sociological Research* 42:2, 30–44.
- Rogozin, Dmitri (2007), Familnoje graždanstvo molodeži Severnogo Kavkaza. – *Rossija segodnja*, 132–152.
- Ronkainen, Jussi (2009), *Väliviivakansalaiset: monikansalaisuus asemana ja käytäntönä*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Russkaja platforma (2011), Obštšenatsionalnaja kampanija "Hvatit kormit Kavkaz". www.youtube.com/watch?v=uxVVN0j54YQ, rusplatforma.org/
- Sagramoso, Domitilla (2007), Violence and Conflict in the Russian North Caucasus. – *International Affairs* 83:4, 681–705.
- Said, Edward (1995), *Orientalism*. London: Penguin Books.
- Shvedov, Grigory (2004), Beslan tragedy provokes wave of xenophobia in Russia, says CK editor-in-chief. – *Caucasian Knot*. www.eng.kavkaz-uzel.ru/articles/3759/
- Sotkasiira, Tiina (2013a), *Caucasian Encounters. North Caucasian Youth and the Politics of*

- Identification in Contemporary Russia*. Joensuu: UEF.
- Sotkasiira, Tiina (2013b), Uskonnollisen monimuotoisuuden ja islamin hallinta Venäjän Karjalassa. – *Islam, Hallinta ja Turvallisuus*. Toim. Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen. Helsinki: Eetos, 185–212.
- Sotkasiira, Tiina (2013c), Vstretši s ”kavkaztsami”. (Pere)-osmyslenije ”opasnoi” identitšnosti v sovremennoi Rossii. – *Diaspory*, 84–112.
- Sotkasiira, Tiina (2010), The Kondopoga Conflict and the Ethnicized Discourses of Nationality Policy in the Republic of Karelia. – *Ethnosexual Processes: Realities, Stereotypes and Narratives*. Ed. Joni Virkkunen, Pirjo Uimonen & Olga Davydova. Helsinki: Kikumora Publications, 93–110.
- Sotkasiira, Tiina (2009), Puhdas islam ja tavallinen arki. Islamilaisuuden merkityksiä Pohjois-Kaukasiasta kotoisin olevien nuorten elämässä. – *Nuorisotutkimus* 3, 19–32.
- Strategija (2007), Strategija profilaktiki ekstremizma v Respublike Karelija. www.gov.karelia.ru/gov/Legislation/lawbase.html?lid=972
- Tishkov, Valery (1997), *Ethnicity, Nationalism and Conflict in and after the Soviet Union: the Mind Aflame*. London: SAGE.
- Tsyganov, Andrei (2006), ”Veli sebja derzko, ignoriruja mentalitet našego naroda”. Glava Karelii našel pritšinu massovyh besporjadkov. – *Kommersant*. www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=702460
- Valentine, Gill & Sporton, Deborah (2009), How Other People See You, It’s Like Nothing That’s Inside: The Impact of Processes of Disidentification and Disavowal on Young People’s Subjectivities. – *Sociology* 43:4, 735–751.
- Vendina, Olga, Belozeroz Vitali & Gustafson Andrew (2007), The Wars in Chechnya and Their Effects on Neighboring Regions. – *Eurasian Geography and Economics* 48:2, 178–201.